

# Julian Kałowski

---

## Znaczenie i zadania osób odpowiedzialnych za formację zakonną

---

Prawo Kanoniczne : kwartalnik prawnohistoryczny 35/3-4, 57-83

---

1992

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej [bazhum.muzhp.pl](http://bazhum.muzhp.pl), gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

KS. JULIAN KAŁOWSKI MIC

## **ZNACZENIE I ZADANIA OSÓB ODPOWIEDZIALNYCH ZA FORMACJĘ ZAKONNĄ**

**Treść:** Wstęp. — I. Konieczność wyznaczenia osób odpowiedzialnych za formację. — 1. Kodeks Prawa Kanonicznego z 1917 r. — 2. Postanowienia Soboru Watykańskiego II i dokumenty posoborowe. — 3. Kodeks Prawa Kanonicznego z 1983 r. — II. Przymioty i wymagania stawiane wychowawcom. — 1. Duch zakonny. — 2. Profesja wieczysta. — 3. Inne przymioty. A. Wrodzona intuicja i otwarta postawa. B. Pogłębiona znajomość Boga i modlitwy. C. Umiłowanie liturgii i rozumienie jej roli w wychowaniu duchowym i kościelnym. D. Odpowiedni poziom kultury. E. Czas i dobra wola, pozwalające zająć się osobiście każdym kandydatem, a nie tylko grupą. — III. Obowiązki wychowawców. — 1. Ocenianie w początkowej fazie formacji autentyczności powołania do życia zakonnego. — 2. Pomaganie w prowadzeniu dialogu z Bogiem i odkrywanie drogi, po której Bóg pragnie prowadzić formowanych. — 3. Towarzystwo wychowankom na Bożych szlakach przez dawanie im odpowiednich rad, podtrzymywanie w trudnościach, dodawanie odwagi w znużeniu, szczególnie w chwili podejmowania ważnych decyzji. — 4. Troska o zapewnienie kierownictwa duchowego. — 5. Dostarczanie solidnych wiadomości z zakresu doktryny katolickiej oraz udzielanie praktycznych rad odpowiadających etapowi formacji, na którym znajdują się wychowankowie. — 6. Kontrola i sukcesywna ocena przebytej drogi oraz ocena, czy wezwany jest zdolny sprostać wymaganiom stawianym przez Kościół i instytut zakonny. — 7. Współpraca. — Zakończenie.

### **Wstęp**

Z codziennych doświadczeń oraz historii instytutów życia konsekrowanego i stowarzyszeń życia apostołskiego wiadomo, że proces formacji nigdy się nie kończy, lecz trwa przez całe życie zakonnika, jest bardzo złożony i obejmuje różne dziedziny egzystencji ludzkiej. Dlatego też, aby formacja zakonna dobrze funkcjonowała i przynosiła pożądane skutki, musi w nią być zaangażowanych szereg osób. Zadania wychowawców są ważne również i z tego względu, że pierwsze zetknięcie się kandydata z instytutem oraz sposób pokierowania adeptem wyciskają piętno na przyszłym zakonniku.

Wymienione przyczyny powodują, że najwyższa władza kościelna, biskupi, zakonodawcy oraz prawodawstwo poszczególnych instytutów życia konsekrowanego i stowarzyszeń życia apostołskiego zawsze stawiali wychowawcom wysokie wymagania. Ważnym dokumentem podejmującym tę kwestię są promulgowane przez Kongregację Instytutów Życia Konsekrowanego i Stowarzyszeń

Życia Apostolskiego 2 lutego 1990 roku *Wskazania dotyczące formacji w instytutach zakonnych*, tj. *Potissimum institutioni*<sup>1</sup>.

Niniejsze rozważania będą dotyczyły właśnie osoby i znaczenia wychowawcy w życiu zakonnym w świetle wymienionego dokumentu. Ponieważ zaś całościowe opracowanie zagadnienia przekracza ramy artykułu, zostanie w nim zwrócona uwaga na niektóre tylko aspekty kwestii poruszanych we *Wskazaniach*.

### I. Konieczność wyznaczenia osób odpowiedzialnych za formację

Jest rzeczą powszechnie wiadomą i dlatego nie wymagającą udowodnienia, że głównymi autorami formacji są Duch Boży, Dziewica Maryja, Kościół oraz wspólnota<sup>2</sup>. Instrukcja podkreśla ten fakt prawdopodobnie dlatego, iż w pewnych okresach — już po Soborze Watykańskim II — za bardzo liczone w dziele formacji na środki naturalne, zbyt mało natomiast uwagi zwracano na nadprzyrodzone i jakby pomijano wspólnotę, a nawet rolę Kościoła.

Bóg-Stwórca, który za pośrednictwem Jezusa Chrystusa przekazał Kościołowi rady ewangeliczne, posługuje się ludźmi, którzy w imieniu instytutu zakonnego przygotowują, kształtują — czyli nadają formę — zarówno przygotowującym się do złożenia ślubów, jak i tym, którzy są już po profesji zakonnej. Duch Jezusa Zmartwychwstałego jest obecny i działa za pośrednictwem Kościoła. Cała tradycja — jak czytamy we *Wskazaniach* — świadczy o tym, że powodzenie dzieła formacji zależy przede wszystkim od wychowawców<sup>3</sup>. Z tej przeto racji od pierwszych chwil istnienia zorganizowanej formy życia zakonnego zakonodawcy oraz kompetentne władze kościelne wielką uwagę zwracali na rolę i zadania wychowawców<sup>4</sup>.

#### 1. Kodeks Prawa Kanonicznego z 1917 r.

W sprawie konieczności wprowadzenia funkcji wychowawcy w instytutach zakonnych Kodeks Prawa Kanonicznego z 1917 r. postanowił: „W celu wychowania nowicjuszy należy ustanowić magistra, który powinien mieć przynajmniej trzydzieści pięć lat, być

<sup>1</sup> Kongregacja do Spraw Instytutów Życia Konsekwentnego i Stowarzyszeń Życia Apostolskiego, *Wskazania dotyczące formacji w instytutach zakonnych*, 2 lutego 1990, Pallotinum Warszawa 1990.

<sup>2</sup> Tamże, n. 19—29.

<sup>3</sup> Tamże, n. 30.

<sup>4</sup> Por. *Reguła św. Pachomiusza*, Starożytne reguły zakonne, Warszawa 1980, s. 44; Święty Benedykt z Nursji, *Reguła*, Tyniec 1985, rozdz. 58.

dziesięć lat po pierwszej profesji, odznaczać się roztropnością, miłością, zachowaniem reguły, a gdyby chodziło o zakon klerycki, posiadać kapłaństwo”<sup>5</sup>.

W innym kanonie tego samego Kodeksu czytamy: „Tylko magister ma prawo i obowiązek wychowywania nowicjuszy, do niego jedynie należy kierownictwo nowicjatem, tak że nikomu z jakiegokolwiek tytułu nie wolno się mieszać do tych spraw, z wyjątkiem przełożonych, którym zezwalają na to konstytucje, oraz wizytatorów: w sprawach jednak dotyczących karności całego domu magister, jak i nowicjusze podlegają przełożonemu”<sup>6</sup>.

Również po zakończeniu nowicjatu formację — zwłaszcza tych zakonników, którzy przygotowują się do kapłaństwa — należało według zarządzeń Kodeksu z 1917 r. powierzyć specjalnie do tego powołanemu prefektowi: „W toku studiów zakonnicy powinni być powierzeni specjalnej pieczy prefekta, czyli ojca duchowego, który dusze ich powinien formować do życia zakonnego odpowiednimi upomnieniami, wskazówkami i naukami”<sup>7</sup>.

## 2. Postanowienia Soboru Watykańskiego II i dokumenty posoborowe

Sprawie formacji, jej ważności oraz konieczności, a zatem i wyznaczeniu specjalnych osób, którym powierzono to zadanie, poświęcony został odrębny numer dekretu o przystosowanej odnowie życia zakonnego *Perfectae caritatis*: „Przystosowana odnowa instytutów zależy najbardziej od formacji członków. Dlatego ani zakonników bez święceń, ani zakonnice nie można bezpośrednio po nowicjacie przeznaczać do dzieł apostołskich, lecz ich formację zakonną i apostołską, naukową i techniczną, nawet po uzyskaniu stosownych tytułów, należy odpowiednio w dalszym ciągu prowadzić w domach do tego przeznaczonych.

Żeby jednak przystosowanie życia zakonnego do wymagań naszych czasów nie było tylko powierzchowne, żeby też ci, co według swego właściwego celu oddają się apostołstwu zewnętrznemu, nie okazali się niezdatnymi do pełnienia swego zadania, należy ich — biorąc pod uwagę zdolności intelektualne i wrodzone przymioty każdego — odpowiednio zapoznać z panującymi w obecnym życiu społecznym obyczajami oraz kategoriami wartościowania i myślenia (...) Jest też obowiązkiem przełożonych troszczyć się o to, żeby dyrektorzy, kierownicy duchowni i profesorowie byli jak najlepiej dobrani i starannie przygotowani”<sup>8</sup>.

<sup>5</sup> Kan. 559 § 1 KPK/1917.

<sup>6</sup> Kan. 561 § 1 KPK/1917.

<sup>7</sup> Kan. 588 § 1 KPK/1917.

<sup>8</sup> Sobór Watykański II, Dekret o przystosowanej odnowie życia zakonnego *Perfectae caritatis*, n. 18.

Sobór Watykański II w dekrecie o formacji kapłańskiej *Optatam totius* zarówno przygotowanie do kapłaństwa, jak i dalszą formację poleca powierzyć odpowiednim osobom: „Ten aktywny współudział całego ludu Bożego w budzeniu powołań odpowiada działaniu Bożej Opatrzności. Ona to ludziom wybranym przez Boga do uczestniczenia w hierarchicznym kapłaństwie Chrystusowym udziela odpowiednich przymiotów i wspomaga ich swą łaską; natomiast prawowitym szafarzom Kościoła porucza, aby odpowiednich kandydatów, którzy zdążają w szczerej intencji i całkiem dobrowolnie do tak wielkiego zadania, po uznaniu ich zdadności powoływali i pieczęcią Ducha Świętego konsekrowali do kultu Bożego i służby Kościoła”<sup>9</sup>.

Przepisy wykonawcze do dekretu soborowego *Perfectae caritatis*, zamieszczone w motu proprio *Ecclesiae sanctae* z 6 sierpnia 1966 r.<sup>10</sup> wydanym przez Pawła VI, wymieniają kryteria przystosowanej odnowy odnoszące się do formacji osób zakonnych, a więc i z konieczności do dobrych wychowawców<sup>11</sup>.

Kongregacja Zakonów i Instytutów Świeckich w instrukcji o odnowie formacji zakonnej *Renovationis causam* z 6 stycznia 1969 r.<sup>12</sup> skuteczność formacji w nowicjacie uzależnia od wytrwałości i roztropności mistrza, a więc pośrednio mówi o konieczności powoływania formatorów: „Skuteczność zresztą tej formacji, zdobywanej w klimacie większej wolności i giętkości, zależna jest bardzo od wytrwałości i roztropnego kierownictwa Mistrza nowicjatu, a również tych, którzy po nowicjacie będą wychowywać młodzież zakonną”<sup>13</sup>.

Dokument Kongregacji Zakonów i Instytutów Świeckich oraz Kongregacji Biskupów *Mutuae relationes* z 14 maja 1978 r.<sup>14</sup> na temat obowiązków przełożonych w zakresie formacji stwierdza, że „przełożeni zakonni ze swej strony cieszą się osobną władzą

<sup>9</sup> Sobór Watykański II, Dekret o formacji kapłańskiej *Optatam totius*, n. 2.

<sup>10</sup> Paweł VI, Motu proprio *Ecclesiae sanctae*. Przepisy wykonawcze do dekretu o przystosowanej odnowie życia zakonnego *Perfectae caritatis*, 6 sierpnia 1966, Paweł VI, Charyzmat życia zakonnego. Przemówienia i dokumenty. Wybór i opracowanie A. Zuchowski, T. Sułowska. Poznań-Warszawa 1974. s. 216—225.

<sup>11</sup> Tamże, n. 33—38.

<sup>12</sup> Kongregacja dla Zakonów i Instytutów Świeckich, Instrukcja o odnowie formacji zakonnej *Renovationis causam*. 6 stycznia 1969, Paweł VI, Charyzmat życia zakonnego, s. 263—282.

<sup>13</sup> Tamże, n. 5.

<sup>14</sup> Kongregacja Zakonów i Instytutów Świeckich oraz Kongregacja Biskupów, Wytyczne dla wzajemnych stosunków między biskupami i zakonnikami *Mutuae relationes*, 14 maja 1978, Jan Paweł II, O życiu zakonnym. Przemówienia, listy apostolskie, instrukcje. Wybór tekstów i opracowanie E. Weron, A. Jaroch, Poznań-Warszawa 1984, s. 333—373.

kierowania swym Instytutem; ciąży na nich bardzo ważny obowiązek troski o specyficzną formację członków (...) Biskupi zatem i przełożeni, jedni i drudzy według przysługującej im roli, lecz w zgodnej i harmonijnej współpracy, niech obowiązkom formacji dają rzeczywiście pierwszeństwo”<sup>15</sup>.

A zatem, jak wynika z przytoczonych tu słów, aby przełożeni mogli należycie spełniać obowiązek troski o formację zakonników, konieczny jest odpowiedni wychowawca, czyli formator.

### 3. Kodeks Prawa Kanonicznego z 1983 r.

Zbiór Jana Pawła II, czyli *Kodeks Prawa Kanonicznego z 1983 roku* — podobnie jak i inne wymienione poprzednio dokumenty — wiele miejsca poświęca konieczności powołania formatorów oraz ich roli i znaczeniu.

Na temat wychowawcy (mistrza) w nowicjacie Kodeks postanawia: „Cel nowicjatu wymaga, aby nowicjusze byli kształtowani pod kierownictwem mistrza, zgodnie z programem kształtowania określonym własnym prawem. Kierownictwo nowicjuszy jest pod zwierzchnictwem wyższych przełożonych zastrzeżone tylko mistrzowi”<sup>16</sup>.

Należy zaznaczyć, że Kodeks Prawa Kanonicznego z 1983 r. także w innych miejscach mówi implicite o konieczności ustanowienia wychowawców, których zadaniem jest formowanie członków instytutów zakonnych. Powyższy wniosek wynika ze stwierdzenia prawodawcy, że formacja ma się odbywać zarówno w okresie trwania ślubów czasowych, jak i przez całe późniejsze życie członka instytutu. Jeżeli zaś tak ma być, konieczne jest wyznaczenie osoby lub raczej osób, których zadaniem będzie kształcenie zakonnika<sup>17</sup>.

Trzeba również zauważyć, że Kodeks z 1983 r. o konieczności ustanowienia wychowawców w części traktującej o kształceniu duchowieństwa mówi niewiele<sup>18</sup>.

## II. Przymioty i wymagania stawiane wychowawcom

Ze względu na znaczenie funkcji pełnionej przez wychowawców wymagano od nich zawsze pewnych kwalifikacji odnoszących się do charakteru, życia zakonnego etc.: „Ponieważ formacja alumnów zależy zarówno od mądrych przepisów, jak też w mierze najwyższej od odpowiednich wychowawców, przeto przełożeni

<sup>15</sup> Tamże, n. 23 f.

<sup>16</sup> Kan. 650 § 1—2 KPK/1983.

<sup>17</sup> Kan. 659—661 KPK/1983.

<sup>18</sup> Por. kan. 232—264 KPK/1983.

i profesorowie seminariów winni być dobierani spośród najlepszych mężów i starannie przygotowani przez gruntowne wykształcenie, odpowiednie doświadczenie pasterskie i szczególne wyrobienie duchowe oraz pedagogiczne. Dla osiągnięcia tego celu należy zakładać instytuty lub przynajmniej urządzać kursy z odpowiednim programem, a także odbywać w określonych terminach zjazdy przełożonych Seminarium”<sup>19</sup>.

Jest rzeczą powszechnie znaną i sprawdzoną w ciągu wieków istnienia życia zakonnego, że wychowawca kształtuje przyszłych zakonników poprzez swoją postawę, czyli przez to, kim jest, a nie przez to, co wie<sup>20</sup>.

Do wychowawcy można w całej rozciągłości zastosować wskazania zamieszczone w wytycznych dotyczących stosunków między biskupami i zakonnikami *Mutuae relationes*, gdzie czytamy: „Wszyscy pasterze, pomni na apostołskie upomnienie, by nie postępowali jako „panujący nad duchowieństwem, lecz stawali się świadomym wzorem dla owczarni” (1 P 5,3), będą trwać w słusznym przeświadczeniu o prymacie życia w Duchu, a to wymaga, by byli równocześnie przewodnikami i członkami, ojcami wprawdzie, ale i braćmi, nauczycielami wiary, lecz przede wszystkim współczynniami w obliczu Chrystusa, doskonalącymi wiernych, ale i prawdziwymi świadkami swego uświęcenia”<sup>21</sup>.

Dlatego też Kościół katolicki ze względu na ważność spełnianych przez wychowawców obowiązków<sup>22</sup> stawia każdemu z nich pewne wymagania, z których przynajmniej najważniejsze zostaną omówione poniżej.

### 1. Duch zakonny

Już w rozdziale pierwszym *Wskazań dotyczących formacji w instytutach zakonnych* z 2 lutego 1990 r. postanowiono: „Pierwszym celem formacji jest umożliwienie kandydatom do życia zakonnego i młodym profesorom najpierw odkrycia, a następnie przyswojenia sobie i pogłębienia tego, co stanowi tożsamość zakonnika. Od tego zależy, czy osoba poświęcona Bogu stanie się dla świata wiele znaczącym świadkiem, skutecznym i wiernym”<sup>23</sup>.

<sup>19</sup> Dekret o formacji kapłańskiej *Optatam totius*, n. 5.

<sup>20</sup> P. Gianola, *La figura e il ruolo del formatore di religiosi nella Chiesa oggi*, w: *Il formatore dei religiosi nella Chiesa oggi*, Roma 1984, s. 67.

<sup>21</sup> Wytyczne dla wzajemnych stosunków między biskupami i zakonnikami *Mutuae relationes*, n. 9 d.

<sup>22</sup> Dekret o formacji kapłańskiej *Optatam totius*, n. 5: „Przełożeni i profesorowie niech sobie dobrze uświadomią, jak bardzo od ich sposobu myślenia i postępowania zależy rezultat formacji alumnów”.

<sup>23</sup> *Wskazania dotyczące formacji w instytutach zakonnych*, n. 6.

Skoro zatem, jak wynika z przytoczonego wyżej tekstu, głównym celem formacji jest przyswojenie sobie przez członka instytutu i pogłębienie tego, co stanowi tożsamość zakonnika<sup>24</sup>, konsekwentnie sam formator winien być autentycznym zakonnikiem, gdyż tylko wówczas będzie mógł sprostać obowiązkom, które zostały mu powierzone. A więc formatorzy mają być żywymi przykładami tego, co reprezentują, tj. życia zakonnego<sup>25</sup>.

Formator ze względu na swe zadania winien być — cały oddany Bogu i wspólnocie, której służy — mistrzem życia zakonnego jako jego ekspert. Nie mają więc sensu programy zewnętrzne, jeśli wcześniej — jeszcze przed ich sformułowaniem — nie będą realizowane przez tych, których obowiązkiem jest wprowadzanie innych w tajniki życia zakonnego<sup>26</sup>.

Trzeba podkreślić, że formator powinien być nie tylko specjalistą w sprawach życia zakonnego, lecz także ustawicznie manifestować swoją przynależność i przywiązanie do wspólnoty lokalnej oraz innych wspólnot instytutu. Nic więc dziwnego, że zarówno zakonodawcy, jak i dokumenty Kościoła katolickiego zawsze wymagały, by formator był przede wszystkim dobrym zakonnikiem<sup>27</sup>. Dlatego też od początku istnienia zorganizowanych form życia zakonnego funkcję wychowawcy powierzano starszym mnichom. I tak w regule św. Benedykta z Nursji czytamy, że wstępującym do klasztoru „przydzielili się (...) mnicha starszego, takiego, który umie pozyskiwać dusze, by ich bardzo uważnie obserwował”<sup>28</sup>. Jak widać, już wówczas uważano, że tylko ci, którzy są zaprawieni i doświadczeni w życiu zakonnym, mogą w odpowiedni sposób pokierować innymi<sup>29</sup>.

Papież Klemens VIII z kolei w konstytucji *Cum ad regularem* z 19 marca 1603 r.<sup>30</sup> zarządził, by magistra nowicjatu wyznaczano

<sup>24</sup> Tamże.

<sup>25</sup> P. Gianola, s. 68: „Pur con il diffondersi della comunità formatrice, non sono mai tramontate la figura e la funzione del formatore come Padre e Maestro di vita religiosa, come anziano in questa, come esperto per vita e Maestro forma coinvolgendo intimamente nella personale esperienza di Dio, comunitaria, apostolica. Non servono i programmi esteriori, se prima di esistere sulla carta non sono la vita di qualcuno che invita a entrarvi dentro alla sua modesta e serena sequela, come lui vi è entrato a suo tempo e vi vive alla sequela di Christo, dei fondatori, della migliore tradizione, d'un aperto e incessante rinnovamento. Si ricordi S. Paolo: siate miei imitatori, come io lo sono di Christo”.

<sup>26</sup> Tamże.

<sup>27</sup> Clemens VIII, const. *Cum ad regularem*, 19 mart. 1603, Codicis Iuris Canonici fontes cura P. Gasparri, vol. I, Romae 1948, n. 189, § 9.

<sup>28</sup> Święty Benedykt z Nursji, *Reguła*, rozdz. 58.

<sup>29</sup> I. Chmiel, *De magistro novitiorum*, Augustae Taurinorum 1953, s. 70.

<sup>30</sup> Const. *Cum ad regularem*, § 9.



spośród najlepszych zakonników i by miał on przynajmniej trzydzieści pięć lat, jego socjusz zaś — trzydzieści<sup>31</sup>.

Mistrz nowicjatu powinien ponadto odznaczać się gruntowną wiedzą, przykładowym i gorliwym życiem zakonnym, modlitwą, umartwieniem, roztropnością, miłością etc.<sup>32</sup> Wychowankowie bowiem, w tym szczególnie stawiający pierwsze kroki na drodze życia zakonnego, podobni są do młodych roślin, które trzeba pielęgnować. Do tego zaś konieczny jest zakonnik o głębokim życiu wewnętrznym i zakonnym<sup>33</sup>.

Kodeks prawa Kanonicznego z 1917 r. w sprawie przymiotów mających charakteryzować formatorów postanawia: „Prefekt lub magister spiritus powinien być obdarzony przymiotami, których wymaga się od magistra nowicjuszów, zgodnie z kan. 559 § 2, 3”<sup>34</sup>. Natomiast kanon 559 tego samego Kodeksu polecał: „W celu wychowania nowicjuszy należy ustanowić magistra, który powinien mieć lat przynajmniej trzydzieści pięć, dziesięć przynajmniej lat po pierwszej profesji, odznaczać się roztropnością, miłością, pobożnością, zachowaniem reguły, a gdyby chodziło o zakon klerycki, posiadać kapłaństwo”<sup>35</sup>. W tym samym kanonie czytamy: „Gdyby ze względu na ilość nowicjuszy lub inną słuszną przyczynę tak wypadło, magistrów należy przydzielić socjusza podległego mu bezpośrednio w sprawach odnoszących się do kierownictwa nowicjatem, mającego przynajmniej lat trzydzieści, pięć lat po pierwszej profesji, z innymi koniecznymi i wymaganymi przymiotami”<sup>36</sup>.

Również i Pius XI (1922—1939) w liście *Unigenitus Dei Filius* z 19 marca 1924 r., skierowanym do najwyższych przełożonych zakonnych<sup>37</sup>, poleca, by na wychowawców mianować tylko takie

<sup>31</sup> Tamże.

<sup>32</sup> Tamże.

<sup>33</sup> *Sacra Congregatio super Disciplina Regularium, decr. In celeberrimam*, diei 6 februarii 1802, ad *Ordinem Fratrum Minorum Observantium ac Reformatorem, Enchiridion de statibus perfectionis. Documenta Ecclesiae sodalibus instituendis, Romae 1949, n. 183, VIII*: „Cum ut lubrica tyronum aetas inexperta adhuc, et rudis natura Institutii perfectionem serio ediscat, omnino necessarius sit Novitiorum Magister, qui illos recte instituat, cumque munus hoc arduum plane sit, et quod hominem peculiaribus animi dotibus praeditum ad illud rite obeundum requirat, Definitorum erit, ac Provincialium eos ad illud praeficere, qui morum integritate conspicui, prudentia, atque doctrina probati, tyrones veluti novellas plantationes spirituali scientia irrigent, et colant. Id vero, et de iis dicatur qui ad professos edocendos designantur”: *Por. decr. Vitis fructificans, diei 28 mai 1802, ad Ordinem Eremitarum S. Augustini, n. 184, VI, XI.*

<sup>34</sup> Kan. 588 § 2 KPK/1917.

<sup>35</sup> Kan. 559 § 1 KPK/1917.

<sup>36</sup> Kan. 559 § 2 KPK/1917.

<sup>37</sup> AAS 16 (1924) 133—148; *Enchiridion de statibus perfectionis, n. 348.*

osoby, które są dobrymi zakonnikami, zdobyły gruntowne wykształcenie teologiczne oraz prawdziwie miłują życie zakonne<sup>38</sup>.

Także instrukcja Kongregacji Zakonów z 1 grudnia 1931 r. poleca, by ci, którym zostaje powierzona formacja, odznaczali się miłością, roztropnością oraz pobożnością<sup>39</sup>.

Papież Pius XII w konstytucji apostolskiej *Sedes sapientiae* z 31 maja 1956 r.<sup>40</sup> polecił, by na wychowawców — ze względu na znaczenie spełnianych przez nich zadań — powoływano zakonników odznaczających się nie tylko dobrą znajomością doktryny, roztropnością oraz doświadczeniem w sprawach doczesnych, lecz także świętością, będących przykładem cnót, gdyż w formacji znaczą one więcej niż inne sprawy<sup>41</sup>.

Kodeks Prawa Kanonicznego z 1983 r. na temat wychowawcy

<sup>38</sup> Tamże: „At vero huc singulari quadam ratione curas advocamus vestras, ut magistri altioribus disciplinis apud vos tradendis plane idonei deligantur, tales nempe ut suo vitae instituto exempli instar sint eaque eruditissimi doctrina qua discipulorum mentes excolere iubeantur”.

<sup>39</sup> Sacra Congregatio de Religiosis, Instructio *Quantum Religiones*, diei 1 decembris 1931, ad Supremos Religionum et Societatum clericalem Moderatores, Enchiridion de status perfectionis, n. 363, 11: „Haec autem omnia officia Superiores facilliori negotio adimplebunt, si in personis, quibus iuvenum institutio committitur deligendis, speciales impenderit curas, ut nonnisi viri prudentes, caritate ac pietatis observantia praestantes ad id muneris advocaverint. Ipsi vero spiritus Magistri necnon scientiarum Professores, alumnis suis, iam ab unguiculis, exemplo disciplinae religiosae et virtutum sacerdotalium esse satagant, scientes nonnihil verba, plurimum vero exempla ad animos iuvenum informandos conferre”.

<sup>40</sup> Pius XII, const. ap. *Sedes Sapientiae*, 31 maii 1956, *Leges Ecclesiae post Codicem Iuris Canonici editae*, collegit digessit notisque ornavit X. Ochoa, vol. II, Roma 1959, n. 2579.

<sup>41</sup> Const. ap. *Sedes Sapientiae*, III: „Porro vocationis divinae germina qualitatesque ad eandem requisitas, ubi adsint, educatione atque formatione indigere, qua evolvantur et maturescant, omnibus compertum est. Nihil enim ubi primum nascitur, statim perfectum apparet, sed gradatim proficiendo perfectionem acquirit. Qua in evolutione moderanda, omnium sive eius qui divinitus vocatus est, sive locorum et temporum conditionum ratio habenda est, ut finis praestitus efficaciter attingatur. Iuniorum itaque sodalium educatio et efformatio omnino secunda, illuminata, solida, integra, sapienter et audacter hodiernis sive internis sive externis necessitatibus accommodata, adsidue exculta vigilanterque probata sit oportet, non ad religiosae solummodo, sed ad sacerdotalis quoque et apostolicae vitae perfectionem quod attinet”; S. C. Religiosorum, Statuta generalia de institutione alumnorum statutuum perfectionis, a const. ap. *Sedes sapientiae* probata et promulgata, 7 iul. 1956, *Leges Ecclesiae*, vol. II, n. 2591, art. 24—30; A. Pugliese, *Constitutio apostolica Sedes sapientiae et adnexa statuta*. Estratto dalla rivista „Apollinaris”, Roma 1957, s. 19—20; Sacra Congregatio Negotiis Religiosorum Sodalium Praeposita, *Instructio de candidatis ad statum perfectionis et ad sacros ordines sedulo deligendis et instituendis*, 2 februarii 1961, Typis Polyglottis Vaticanis 1961, s. 8—9.

mówi bardzo ogólnie, czyniąc to w odniesieniu do mistrza nowicjatu, co jednak odnosi się również do innych wychowawców: „Mistrzem nowicjuszy winien być członek instytutu, który złożył już śluby wieczyste i został zgodnie z prawem wyznaczony”<sup>42</sup>. W tym samym kanonie czytamy również, że „Kształtowanie nowicjuszy należy powierzać członkom starannie do tego przygotowanym, którzy nie obciążeni innymi obowiązkami, mogliby owocnie i na sposób stały wypełniać swoje zadanie”<sup>43</sup>.

## 2. Profesja wieczysta

Trudno wyobrazić sobie, by osoba, która formuje innych, sama nie była na stałe inkorporowana do instytutu zakonnego. Dlatego też prawodawstwo zakonne od wychowawców — chociaż mówi tylko o magistrach nowicjatu — zawsze wymagało, by byli oni profesami po ślubach wieczystych<sup>44</sup>. Wprawdzie w żadnym z dokumentów nie powiedziano jednoznacznie, wyłączając mistrza nowicjatu<sup>45</sup>, ile lat po ślubach wieczystych powinien być wychowawca, można jednak było wyliczyć to pośrednio. I tak wspomniana już konstytucja papieża Klemensa VIII *Cum ad regularem* żądała, by funkcję mistrza nowicjatu powierzać tylko zakonnikom będącym dziesięć lat po profesji<sup>46</sup>.

Podobnie i Kodeks Prawa Kanonicznego z 1917 r. wymagał, by mistrz nowicjatu był dziesięć lat po pierwszej profesji<sup>47</sup>. W zależności więc od tego, czy zakonnik składał śluby wieczyste po trzech latach trwania profesji czasowej czy po sześciu, mistrzem nowicjatu mógł być profes, którego od złożenia profesji wieczystej dzieliło siedem lub cztery lata<sup>48</sup>.

Kodeks Prawa Kanonicznego z 1983 r. oraz inne dokumenty zarówno soborowe, jak i posoborowe, łącznie z instrukcją *Potissimum institutioni* wydaną przez Kongregację Instytutów Życia Konsekwowanego i Stowarzyszeń Życia Apostolskiego 2 lutego 1990 r., nic nie mówi ani o wieku osoby wyznaczonej na mistrza nowicjatu lub innego wychowawcę, ani o czasie trwania jego profesji zakonnej<sup>49</sup>. Kodeks żąda tylko, by mistrzem nowicjatu był profes po ślubach wieczystych<sup>50</sup>.

<sup>42</sup> Kan. 651 § 1 KPK/1983.

<sup>43</sup> Kan. 651 § 3 KPK/1983.

<sup>44</sup> Por. kan. 559 § 1 KPK/1917; Kan. 651 § 1 KPK/1983.

<sup>45</sup> Const. *Cum ad regularem*, § 9; Kan. 559 § 1 KPK/1917.

<sup>46</sup> Const. *Cum ad regularem*, § 9.

<sup>47</sup> Kan. 559 § 1 KPK/1917.

<sup>48</sup> Por. kan. 574 § 1—2 KPK/1917.

<sup>49</sup> Por. kan. 651 § 1 KPK/1983.

<sup>50</sup> Tamże.

Należy zaznaczyć, że zarówno w dawnym prawie kościelnym, jak i obecnie obowiązującym wychowawcom — oprócz mistrza nowicjatu — nie stawiano żadnych wymogów ani dotyczących wieku, ani czasu, jaki powinien upłynąć od chwili złożenia przez nich pierwszych ślubów. Trudno jednak wyobrazić sobie, by do spełniania tak odpowiedzialnej funkcji, jaką jest funkcja wychowawcy, wyznaczano profesów po ślubach czasowych. Było to niemożliwe również z tego względu, że skoro zakonnicy przed złożeniem ślubów wieczystych nie mieli zasadniczo głosu czynnego ani biernego, nie mogli spełniać jakichkolwiek odpowiedzialnych funkcji<sup>51</sup>.

### 3. Inne przymioty

Wydane przez Kongregację Instytutów Życia Konsekwowanego *Wskazania dotyczące formacji w instytutach zakonnych* z 2 lutego 1990 r. wymieniają następujące wymagania „stawiane tym, którzy podejmują się odpowiedzialności za formację:

- wrodzona intuicja i postawa otwarta;
- pogłębiona znajomość Boga i świata modlitwy;
- mądrość będąca owocem czujnego i długotrwałego wsluchiwania się w słowo Boże;
- umiłowanie liturgii i zrozumienie jej roli w wychowaniu duchowym i kościelnym;
- odpowiedni poziom kultury;
- czas i dobra wola, pozwalające zająć się osobiście każdym kandydatem, nie tylko grupą”<sup>52</sup>.

#### A. Wrodzona intuicja i otwarta postawa

Wychowawcę powinna charakteryzować dojrzała i zrównoważona osobowość, czyli autoafirmacja ascetyczna; musi on umieć kontrolować swoje czyny i emocje w każdym momencie. Być bowiem człowiekiem otwartym to umieć wyjść z siebie i postawić się w sytuacji innych, starać się ich zrozumieć. Wrodzona intuicja i otwarta postawa przejawiają się w dobroci, pokoju, umiejętności utrzymywania relacji międzyosobowych oraz nieprzyczynianiu się do pogarszania różnych trudnych sytuacji<sup>53</sup>.

<sup>51</sup> S. C. Ep. et Reg., decr. *Perpensis*, 3 maii 1902, *Codicis Iuris Canonici fontes*, cura P. Gasparri, vol. IV, Typis Polyglottis Vaticanis 1951, n. 2039, 8; S. C. super Statu Regularium decr. 12 iur. 1858, *Codicis Iuris Canonici fontes*, cura P. Gasparri, vol. VI, Typis Polyglottis Vaticanis 1962, n. 4383, VIII; S. C. super Statu Regularium, 7 feb., 1862, n. 4387; Kan. 578, 3<sup>o</sup> KPK/1917.

<sup>52</sup> *Wskazania dotyczące formacji w instytutach zakonnych*, n. 31.

<sup>53</sup> P. Gianola, s. 68—69.

## B. Pogłębiona znajomość Boga i modlitwy

Wychowawca powinien się odznaczać znajomością teologii, bowiem powołanie zakonne stanowi rzeczywistość teologiczną, a jego dawcą jest Bóg. Do powołania należy podchodzić w sposób nadprzyrodzony i dlatego wychowawca powinien być przyjacielem Pisma św., historii teologii i samej teologii, znawcą dokumentów Kościoła, szczególnie zaś tych, które bezpośrednio lub pośrednio odnoszą się do życia zakonnego. Bardzo ważne jest również, aby formator dla dobra instytutu oraz osoby formowanej studiował historię życia zakonnego<sup>54</sup>. Zapoznanie się z doświadczeniem wieków pozwoli mu bowiem uniknąć tego, co nie zdało egzaminu życiowego i o czym ludzie wstydzą się głośno mówić, jak np. o niektórych metodach wychowawczych.

Formator ma ponadto obowiązek poznawania teologii ascetycznej i mistycznej, a więc między innymi różnych sposobów modlitwy i dróg, po których Pan Bóg zwykł prowadzić ludzi do świętości, sprawdzonych i uznanych przez Kościół katolicki<sup>55</sup>.

Wychowawca powinien również wiedzieć, że mądrość, której żąda od niego Kościół, jest „owocem czujnego i długotrwałego wsłuchiwania się w słowo Boże”<sup>56</sup>.

## C. Umiłowanie liturgii i rozumienie jej roli w wychowaniu duchowym i kościelnym

O znaczeniu liturgii w życiu Kościoła, w tym i w życiu zakonnym, świadczy fakt, iż pierwszym dokumentem uchwalonym przez drugi Sobór Watykański jest Konstytucja o liturgii świętej *Sacrosanctum Concilium*<sup>57</sup>. Stolica Apostolska bowiem zawsze stawiała i stawia liturgię na pierwszym miejscu, a w wykładach seminaryjnych zalicza ją do przedmiotów głównych<sup>58</sup>.

<sup>54</sup> Tamże, s. 52—54.

<sup>55</sup> Tamże.

<sup>56</sup> *Wskazania dotyczące formacji w instytutach zakonnych*, n. 31.

<sup>57</sup> W: *Sobór Watykański II, Konstytucje, dekrety, deklaracje. Tekst łacińsko-polski*, Poznań 1968, s. 40—70.

<sup>58</sup> S. C. Rituum, *Instructio ad executionem constitutionis de Sacra Liturgia Inter Oecumenici Concilii, Leges Ecclesiae post Codicem Iuris Canonici editae*, collegit digessit notisque ornavit X. Ochoa, vol. III, Roma 1972, n. 3217, 11—19; Kongregacja Naučzania Katolickiego, *Instrukcja określająca podstawowe zasady formacji kapłańskiej Ratio fundamentalis institutionis sacerdotalis*, 6 stycznia 1970, zebrał i przetłumaczył E. Sztáfrowski, t. III, z. 1, Warszawa 1971, n. 4738—4972; S. C. pro Inst. Catholica, *Instructio de institutione liturgica in Seminariis, et Elenchus quaestionum quae in institutione liturgica alumnorum Seminarii tractandae videntur*, 3 iun. 1979, Leges Ecclesiae post Codicem Iuris Canonici editae, collegit, digessit notisque ornavit X. Ochoa, vol. VI, Roma 1987, n. 4715.

Na temat liturgii oraz jej znaczenia w formacji zakonnej wydano stosunkowo dużo dokumentów<sup>59</sup>. Należy także zaznaczyć, że Kongregacja Instytutów Życia Konsekwowanego i Stowarzyszeń Życia Apostolskiego przy dostosowywaniu konstytucji zakonnych do wytycznych Kodeksu Prawa Kanonicznego z 1983 r.<sup>60</sup> zawsze zwraca uwagę na modlitwę liturgiczną i przynajmniej pewne części Liturgii godzin każe odmawiać wspólnie<sup>61</sup>. Nic też dziwnego, iż *Wskazania dotyczące formacji w instytutach zakonnych* mówią o tym, że formatorzy powinni nie tylko miłować liturgię, ale również być przekonani o jej znaczeniu dla prowadzenia życia duchowego (wewnętrznego) i czucia „w Kościele” (*in Ecclesia*)<sup>62</sup>.

#### D. Odpowiedni poziom kultury

Potocznie przez kulturę zwykło się rozumieć „stopień doskonałości, sprawności w opanowaniu jakiejś specjalności, umiejętności itp.; wysoki poziom czego, zwłaszcza rozwoju intelektualnego, moralnego, ogłady, obycie, takt”<sup>63</sup>. Człowiek zaś kulturalny to ten, który odznacza się kulturą, jest dobrze wychowany, obyty<sup>64</sup>, jednym słowem — człowiek ułożony oraz kompetentny.

<sup>59</sup> Por. Pius XII encycl. *Mediator Dei*, 20 nov. 1947, *Leges Ecclesiae*, vol. II, n. 1963; Konstytucja o liturgii *Sacrosanctum Concilium*; *Instructio ad executionem constitutionis de Sacra Liturgia, Inter Oecumenici Concilii*; Instrukcja określająca podstawowe zasady formacji kapłańskiej *Ratio fundamentalis institutionis sacerdotalis; Instructio de institutione liturgica in Seminariis*; S. C. Rituum, *Instructio de Cultu Mysterii Eucharistici Eucharisticum mysterium*, 25 maii 1967, *Leges Ecclesiae*, vol. III, n. 3562; *Instructio altera ad executionem Sacra Liturgia recte ordinandam Tres abhinc annos*, 4 maii 1967, *Leges Ecclesiae*, vol. III, n. 3555; *Sacra Congregatio pro Cultu Divino, Institutio generalis de Liturgia Horarum*, 2 februarii 1971, Typis Polyglottis Vaticanis 1971; Jan Paweł II, *List do wszystkich biskupów Kościoła o tajemnicy i kulcie Eucharystii*, 24 luty 1980, Typis Polyglottis Vaticanis 1980; *List do wszystkich kapłanów Kościoła na Wielki Czwartek*, 16 marca 1986, Typis Polyglottis Vaticanis 1986; *List apostolski w dwudziestą piątą rocznicę ogłoszenia Konstytucji soborowej Sacrosanctum Concilium*, 4 grudnia 1988, Typis Polyglottis Vaticanis 1988; Kongregacja dla Sakramentów i Kultu Bożego, *Instrukcja Inaestimabile donum w sprawie niektórych norm dotyczących tajemnicy eucharystycznej*, 3 kwietnia 1980, Watykan 1980.

<sup>60</sup> Por. *Congregatio pro Religiosis et Institutis Saecularibus*, *decr. Iuris Canonici Codice*, 2 feb. 1984, *Leges Ecclesiae*, vol. VI, n. 5035; *Decr. Praescriptis canonum*, 2 feb. 1984, n. 5036.

<sup>61</sup> Por. *Congregazione per gli Istituti di Vita Consacrata e le Società di Vita Apostolica, Constitutions des Soeurs de Saint Joseph du Tiers-Ordre de Saint Francois d'Assise—Tarnów*, Prot. N° L 49 — 1/89.

<sup>62</sup> *Wskazania dotyczące formacji w instytutach zakonnych*, n. 24.

<sup>63</sup> *Słownik wyrazów obcych*, Warszawa 1977, s. 407.

<sup>64</sup> Tamże.

Mówiąc o odpowiednim poziomie kultury wymaganym od każdego wychowawcy, trzeba zaznaczyć, że przez określenie to zwykło się rozumieć kompetencje kulturalno-intelektualne. Wiedza jest konieczna, aby miłować, pragnąć czegoś, gdyż — zgodnie ze znanym starożytnym twierdzeniem filozoficznym — „czego się nie zna, tego się nie pożąda”. Dlatego też program formacyjny powinien uwzględniać zarówno formację kulturalną, jak i intelektualną<sup>65</sup>.

Formator musi prezentować odpowiedni poziom kultury również dlatego, że kieruje całym procesem dydaktycznym obejmującym takie dziedziny, jak sprawy duchowe, zakonne, apostołat, wspólnota etc.<sup>66</sup> Ponadto wychowawca z racji sprawowanych obowiązków jest powoływany do współpracy w różnych sektorach życia zakonnego, przede wszystkim zaś do opracowania programów zatwierdzanych przez kompetentną władzę instytutu oraz ich dostosowywania do aktualnych warunków<sup>67</sup>.

Kompetencja kulturalna wychowawców powinna obejmować umiejętność koordynowania współpracy różnych osób biorących udział w formacji zakonnej<sup>68</sup>.

Ponieważ zadaniem formacji nie jest osiągnięcie erudycji dla niej samej, lecz kształtowanie sumienia, mądrości duchowej, wspólnotowej, kościelnej oraz apostołskiej, dlatego też należy rozwijać umiejętności życiowe, miłość bliźniego, wierność względem podjętych zobowiązań, służebność i inicjatywę osobistą. Oprócz przekazywania teoretycznych zasad formator powinien także dawać praktyczne wskazówki potrzebne w życiu.

Konkludując należy zaznaczyć, iż mniej znaczą efektywne idee, ważniejsze są natomiast osoby i życie, rzeczywistość, która oświeca idee<sup>69</sup>.

E. Czas i dobra wola  
pozwalające zająć się osobiście  
każdym kandydatem,  
a nie tylko grupą jako całością<sup>70</sup>

Jest to ostatni wymóg stawiany formatorom przez analizowaną tu instrukcję Kongregacji Instytutów Życia Konsekrowanego i Stowarzyszeń Życia Apostolskiego.

Wychowawca to ojciec, który ma miłować swoje „dzieci”, a więc i zajmować się każdym z nich z osobna. Bóg powołuje osobiście,

<sup>65</sup> P. Gianola, s. 64—65.

<sup>66</sup> Tamże.

<sup>67</sup> Tamże.

<sup>68</sup> Tamże.

<sup>69</sup> Tamże.

<sup>70</sup> Wskazania dotyczące formacji w instytutach zakonnych, n. 31.

po imieniu. Każdy człowiek jest inny i dlatego wychowawca ma obowiązek zając się konkretną osobą, a nie tylko grupą jako całością. Formator nie może być jedynie „przywódcą”, lecz również opiekunem, a bardzo często i powiernikiem tajemnic drugiego człowieka<sup>71</sup>. Zajęcie się konkretnym wychowankiem nie oznacza jednak pominięcia innych. Już ojcowie pustyni, a później i inni sławni mężowie życia duchowego, przestrzegali przed tzw. „partykularką”, a nawet wymierzali surowe sankcje karne za uprawianie jej<sup>72</sup>.

### III. Obowiązki wychowawców

Obowiązki wychowawców są trudne, a odpowiedzialność, jaka na nich ciąży, duża. Zależą one zarówno od charakteru instytutu, jak i etapu, na którym odbywa się formacja<sup>73</sup>.

W tym miejscu będzie rzeczą pożyteczną przytoczyć wytyczne Kodeksu Prawa Kanonicznego z 1917 r. odnoszące się do magistra nowicjatu i magistrów spiritus (prefektów). I tak w kanonie 561 § 1 tegoż Kodeksu czytamy: „Tylko magister ma prawo i obowiązek wychowywania nowicjuszy, do niego jedynie należy kierownictwo nowicjatem, tak że nikomu z jakiegokolwiek tytułu nie wolno mieszać się do tych spraw, z wyjątkiem przełożonych, którym zezwalają na to konstytucje, oraz wizytatorów; w sprawach jednak dotyczących karności całego domu magister jak i nowicjusze podlegają przełożonym”. W innym kanonie Kodeksu z 1917 r. prawodawca postanowił: „W toku studiów zakonnicy powinni być powierzeni specjalnej pieczy prefekta, czyli ojca duchownego, który dusze ich powinien formować do życia zakonnego odpowiednimi upomnieniami, wskazówkami i naukami”<sup>74</sup>.

Należy zaznaczyć, że również inne kanony tego Kodeksu, a także Kodeksu z 1983 r. mówią o obowiązkach wychowawców i to na różnych szczeblach procesu formacyjnego<sup>75</sup>.

Wskazania dotyczące formacji w instytutach zakonnych na tych, którym została powierzona troska o wychowanie kandydatów oraz zakonników, nakładają następujące obowiązki:

<sup>71</sup> Kan. 630 § 5 KPK/1983.

<sup>72</sup> *Reguła św. Pachomiusza*, Starożytne reguły zakonne, Warszawa 1980, s. 58 n. 166; K. Marsot, *Katechizm ślubów i stanu zakonnego* [Warszawa 1930], s. 189—190 i cytowani tam autorzy.

<sup>73</sup> M. Dortel-Claudot, *Questioni odierne sull'ammissione dei candidati e sulla formazione dei membri negli istituti religiosi*, Vita consacrata 25 (1989) 420.

<sup>74</sup> Kan. 588 § 1 KPK/1917.

<sup>75</sup> Kan. 562—564 KPK/1917; Kan. 651—652 KPK/1983.



1. *Ocenianie w początkowej fazie formacji autentyczności powołania do życia zakonnego*<sup>76</sup>.

Chodzi tu przede wszystkim o okres nowicjatu, gdyż zgodnie z wytycznymi zamieszczonymi w Kodeksie z 1983 r. „Nowicjat, którym rozpoczyna się życie w instytucie, zmierza ku temu, żeby nowicjusze dokładniej rozpoznali Boże powołanie i to właściwe danemu instytutowi, by doświadczyli sposobu życia instytutu, uformowali umysł i serce jego duchem, a także by można było potwierdzić ich zamiar i zdatność”<sup>77</sup>.

Na autentyczność powołania zakonnego składa się wiele elementów, ale najważniejsze z nich wydają się być następujące:

1° Kierowanie się właściwą intencją, która polega na świadomej i niczym nie skrupowanej woli poświęcenia się Bogu w instytucie zakonnym, z pobudek czysto nadprzyrodzonych<sup>78</sup>. O właściwej intencji można wnioskować na podstawie zewnętrznego zachowania się nowicjusza. Pomoże w jej ustaleniu również obserwacja sposobu wykonywania przez niego różnego rodzaju obowiązków podejmowanych lub polecanych przez przełożonych<sup>79</sup>.

2° Odznaczanie się przymiotami wymaganymi przez prawo powszechne oraz własne danego instytutu, niezbędnymi do podjęcia życia zakonnego właściwego dla instytutu. Zdolność do podjęcia życia zakonnego pozostaje w związku z charakterem i zadaniami danego instytutu. Wymagane przymioty to ogół warunków fizycznych, intelektualnych i moralnych, które dają kandydatowi, nowicjuszowi etc. możliwość wykonywania obowiązków zakonnych<sup>80</sup>.

Przymioty wymagane przez prawo powszechne to na przykład zdolność do prowadzenia życia wspólnego, umiejętność podporządkowania się przełożonym i ich decyzjom, zarządzeniom oraz regulaminowi, czyli porządkowi obowiązującemu w danej wspólnotcie zakonnej, a także dojrzałość konieczna do podjęcia obowiązków wynikających ze złożenia ślubów. W instrukcji *Renovationis causam* czytamy: „Kandydat wtedy dopiero powinien rozpocząć nowicjat, kiedy po uświadomieniu sobie powołania Bożego osiągnie taką dojrzałość ludzką i duchową, która pozwoli mu z wystarczającym i właściwym rozeznaniem zobowiązań oraz z wolnością odpowiedzieć temu powołaniu. Życie zakonne można rozpocząć dopiero wtedy, gdy tego rodzaju decyzja jest dobrowolnie podjęta i łączy się z gotowością oderwania od ludzi i spraw, jakiego to

<sup>76</sup> Wskazania dotyczące formacji w instytutach zakonnych, n. 30.

<sup>77</sup> Kan. 646 KPK/1983.

<sup>78</sup> J. R. Bar, J. Kałowski, *Prawo o instytutach życia konsekrowanego*, Warszawa 1985, s. 94.

<sup>79</sup> Tamże.

<sup>80</sup> Tamże.

życie wymaga. Ta pierwsza decyzja nie wymaga koniecznie, by kandydat był zdolny podjąć od razu wszystkie obowiązki związane z życiem zakonnym i z działalnością Instytutu, lecz by według roztropnego osądu był zdatny do stopniowego osiągnięcia tego celu. Najwięcej dziś trudności w wychowaniu nowicjuszków pochodzi zwykle stąd, że w chwili dopuszczenia ich do nowicjatu nie posiadają wystarczającej dojrzałości”<sup>81</sup>.

Mając na uwadze ważność dojrzałości zarówno psychicznej, jak i uczuciowej, dekret Soboru Watykańskiego II o przystosowanej odnowie życia zakonnego *Perfectae caritatis* poleca dopuszczać do złożenia ślubu czystości tylko tych, którzy osiągnęli należyty stopień dojrzałości psychicznej i uczuciowej: „Ponieważ zachowanie doskonałej powściągliwości dotyka najskryciej głębszych skłonności natury ludzkiej, niech kandydaci nie przystępują do ślubowania czystości ani niech nie będą do niego dopuszczani inaczej, jak tylko po odbyciu prawdziwie wystarczającej próby i po dojściu do należytej dojrzałości psychicznej i uczuciowej”<sup>82</sup>.

3° Wolności od przeszkód kanonicznych określonych przez prawo powszechne<sup>83</sup> oraz prawo własne poszczególnych instytutów zakonnych<sup>84</sup>. Zarówno wymagane przymioty określone przez prawo własne instytutu, jak i wolność od przeszkód kanonicznych są znakiem powodzenia i dlatego powinno się ściśle przestrzegać wytycznych odnoszących się do omawianej materii<sup>85</sup>. Z tej racji w Kodeksie Prawa Kanonicznego z 1983 r. czytamy: „Przejęci czujną troską przełożeni powinni przyjmować tylko tych, którzy oprócz wymaganego wieku mają zdrowie, odpowiedni charakter i wystarczające przymioty dojrzałości, konieczne do podjęcia życia właściwego danemu instytutowi. W razie potrzeby zdrowie, charakter i dojrzałość można stwierdzić również przy pomocy biegłych, z zachowaniem przepisu kan. 220”<sup>86</sup>.

2. *Pomaganie w prowadzeniu dialogu z Bogiem i odkrywanie drogi, po której Bóg pragnie prowadzić formowanych*<sup>87</sup>.

Wskazania mają na myśli życie modlitwy, pracę nad sobą, zdobywanie cnót oraz pozbywanie się wad — więc prawdziwą ascezę chrześcijańską i zakonną, czyli odmianę życia i postępowania — nawrócenie (metanoię).

<sup>81</sup> Kongregacja dla Zakonów i Instytutów Świeckich, Instrukcja o odnowie formacji zakonnej *Renovationis causam*, 6 stycznia 1969, Paweł VI, Charyzmat życia zakonnego, s. 267—268, n. 4.

<sup>82</sup> Dekret o przystosowanej odnowie życia zakonnego *Perfectae caritatis*, n. 12.

<sup>83</sup> Kan. 597 § 1 i 643 § 1 KPK/1983.

<sup>84</sup> Kan. 643 § 2 KPK/1983.

<sup>85</sup> E. Gambari, *I religiosi nel Codice*, Milano 1986, s. 84.

<sup>86</sup> Kan. 642 KPK/1983.

<sup>87</sup> *Wskazania dotyczące formacji w instytutach zakonnych*, n. 30.

Wychowawca powinien przede wszystkim stosować wszelkie wskazane i zalecane przez Kościół środki służące umocnieniu podmiotu wychowywanego w powołaniu (o ile je ma) oraz ułatwić mu rozpoznanie tego powołania. Wydaje się, że do omawianej wyżej kwestii mają w całej rozciągłości zastosowanie wytyczne Kodeksu z 1983 r. odnoszące się do mistrzów nowicjatu: „Zadaniem mistrza oraz jego współpracowników jest rozpoznać i potwierdzić powołanie nowicjuszy, a także uformować ich stopniowo do prowadzenia właściwego instytutowi życia doskonałego.

Nowicjusze powinni być doprowadzeni do zdobycia cnót ludzkich i chrześcijańskich; przez modlitwę i samozaparcie mają być wprowadzani na drogę pełniejszej doskonałości. Należy ich wdrażać w kontemplowanie tajemnicy zbawienia, do czytania i rozważania Pisma świętego; przygotowywać do kultu Bożego sprawowanego w świętej liturgii; nauczyć sposobu praktyki życia konsekrowanego Bogu i ludziom w Chrystusie przez praktykowanie rad ewangelicznych. Mają być zaznajamiani z charakterem i duchem, celem i karnością, historią i życiem własnego instytutu, jak również przepajani miłością do Kościoła i jego pasterzy”<sup>88</sup>.

*3. Towarzystwo wychowankom na Bożych szlakach przez dawanie im odpowiednich rad, podtrzymywanie w trudnościach, dodawanie odwagi w znużeniu, szczególnie w chwili podejmowania ważnych decyzji*<sup>89</sup>.

Wskazania dotyczące formacji w instytutach zakonnych przypominają to, o czym mówiły już wcześniejsze dokumenty Stolicy Apostolskiej<sup>90</sup>, że potrzebne jest „towarzystwo zakonnikowi na Bożych szlakach poprzez bezpośredni i regularny dialog, jednak bez naruszenia kompetencji spowiednika i kierownika duchowego w ścisłym znaczeniu”<sup>91</sup>.

W tym miejscu szczególnie obecnie — w okresie panowania przesadnego indywidualizmu oraz ochrony praw przysługujących osobie ludzkiej — może powstać problem: czy wychowawca ma prawo pytać o sprawy osobiste, np. skłonności, trudności, nawyki, zachowywanie porządku dnia, konstytucji etc.?

Na tak postawione pytanie należy przynajmniej częściowo odpowiedzieć twierdząco. Formator ma prowadzić, wskazywać drogę, towarzyszyć, wspierać w trudnościach etc. Aby sprostać tym zadaniom, musi znać swego podopiecznego — i to zarówno jego

<sup>88</sup> Kan. 652 § 1—2 KPK/1983; Por. kan. 565 § 1—2 KPK/1917.

<sup>89</sup> Wskazania dotyczące formacji w instytutach zakonnych, n. 30; M. Dortel-Claudat, s. 420.

<sup>90</sup> Wskazania dotyczące formacji w instytutach zakonnych, n. 31, przypis 32.

<sup>91</sup> Tamże, n. 30.

cechy pozytywne, jak i negatywne. Trzeba też zwrócić uwagę na fakt, że wychowawca zakonny, szczególnie gdy ma święcenia kapłańskie, nie jest jedynie zwykłym nauczycielem przekazującym swoim uczniom wiedzę, lecz jego obowiązki rozciągają się na całego człowieka, a więc także na jego sferę duchową. Formacja zakonna zmierza przeciw nie do przyuczenia do zawodu, lecz do nadania formy i kształtu wymaganych od osoby, która podjęła życie w instytucie realizacji rad ewangelicznych, zgodnie z celem, charakterem i naturą instytutu<sup>92</sup>.

Należy zauważyć, że *Wskazania* zabraniają wychowawcom wnikiwania w tajniki sumienia w ścisłym tego słowa znaczeniu, pozwalając prowadzić dialog, „...jednak bez naruszenia kompetencji spowiednika i kierownika duchowego w ścisłym sensie (podkr. J.K.)”<sup>93</sup>, tj. w taki sposób, w jaki zwykło się to czynić podczas sakramentu pojednania lub rozmowy z ojcem duchownym<sup>94</sup>.

*Conditio sine qua non* wyjaśnienia omawianej kwestii jest przeprowadzenie rozróżnienia między wyjawianiem tajników sumienia (*manifestatio conscientiae*) a zdawaniem sprawozdań z zewnętrznego zachowania i wypełniania wytycznych zamieszczonych w Konstytucjach lub innych zbiorach prawnych poszczególnych instytutów zakonnych, instytutów świeckich lub stowarzyszeń życia apostołskiego. Zarówno dawne prawo kościelne<sup>95</sup>, jak i obecnie obowiązujące w sposób kategoryczny zabraniają wychowawcom nakłaniać podopiecznych do wyjawiania tajników sumienia, czyli przedstawiania stanu swej duszy, skłonności, pragnień, pokus, wątpliwości i trudności, słowem wszystkich spraw duchowych w celu poznania nowicjusza, co z kolei miałyby ułatwić udzielanie rad oraz koniecznych wskazówek etc.<sup>96</sup> Kodeks mówi wyraźnie: „...zabrania się przełożonym nakłaniać ich w jakikolwiek sposób do otwierania

<sup>92</sup> Por. kan. 652 § 1 KPK/1983.

<sup>93</sup> *Wskazania dotyczące formacji w instytutach zakonnych*, n. 30.

<sup>94</sup> Tamże.

<sup>95</sup> S. C. Ep. et Reg., decr. *Quemadmodum*, 17 dec. 1890, 2, *Codis Iuris Canonici fontes*, vol. IV, n. 2017: „Discrete insuper prohibet memoratis Superioribus ac Superiorissis cuiuscumque gradus et praeeminentiae sit ne personas sibi subditas inducere pertentent directe aut indirecte, praecepto, consilio, timore, minis, aut blanditiis ad huiusmodi manifestationem conscientiae sibi peragendam; subditisque e converso praecipit, ut Superioribus maioribus denuncient Superiores minores, qui eos ad id inducere audeant; et si agatur de Moderatore vel Moderatrice Generali denunciatio huic S. Congregationi ad iis fieri debeat”: Kan. 530 § 1 KPK/1917.

<sup>96</sup> T. Schaefer, *De religiosis ad normam Codicis Iuris Canonici*, ed. 4, Roma 1947, s. 363 ns.; V. Fęcki, *De manifestatione conscientiae in iure religiosorum* (can. 530), Lublin 1961, s. 180 ns.; J. R. Bar, J. Kałowski, s. 83—84.

przed nimi sumienia" (podkr. J. K.)<sup>97</sup>. Prawo jednak ani nie zabraniało, ani obecnie nie zabrania, by podwładni w sposób wolny i niczym nie skrepowany otwierali przed przełożonymi swoje wnętrza i prosili ich o odpowiednie rady i wskazówki<sup>98</sup>.

Trzeba jednocześnie zwrócić uwagę, iż w instytutach zakonnych istnieje praktyka zdawania przez każdego członka kompetentnym przełożonym sprawozdań ze swego życia zewnętrznego. Powinność ta dotyczy oprócz spraw osobistych przede wszystkim zachowywania konstytucji oraz innych zbiorów prawnych<sup>99</sup>. Ponadto w czasie wizytacji, której przedmiotem są osoby, miejsca — zwłaszcza przeznaczone do sprawowania kultu Bożego — oraz rzeczy doczesne (dobra materialne — majątek), wizytator może i musi zadawać pytania dotyczące dyscypliny zakonnej, wizytowani zaś winni dawać na nie jasne i wyczerpujące odpowiedzi<sup>100</sup>. Mówi o tym Kodeks z 1983 r. słowami: „Członkowie winni z zaufaniem odnosić się do wizytatora, a gdy prawnie o coś pyta, mają obowiązek odpowiadać zgodnie z prawdą w miłości. Nikomu zaś nie wolno w jakikolwiek sposób odwozić członków od wypełnienia tego obowiązku ani też w inny sposób udaremniać celu wizytacji”<sup>101</sup>.

Można przeto wskazać pewne kwestie, na których powinni się skoncentrować zarówno wizytatorzy, jak i wychowawcy podczas przeprowadzania rozmów z zakonnikami, a więc i z formowanymi. Sprawy te odnoszą się do zachowania konstytucji oraz innych zbiorów prawa własnego instytutu. Należą do nich:

- zdrowie, pożywienie etc.;
- ćwiczenia duchowe i inne praktyki pobożne właściwe dla danego instytutu; ustalenie, czy zajęcia zewnętrzne nie stanowią przeszkody w odprawianiu ćwiczeń pobożnych;
- metody stosowane podczas odprawiania rozmyślania, rachunku sumienia etc.;
- trudności związane z zachowaniem ślubów i konsekwencjami z nich wynikającymi;
- trudności dotyczące życia wspólnego;
- relacje ze współbraćmi;
- środki potrzebne do należytego wykonywania powierzonych obowiązków;

<sup>97</sup> Kan. 630 § 5 KPK/1983.

<sup>98</sup> S. C. Ep. et Reg., decr. Quemadmodum, 17 dec. 1890: „Hoc autem minime impedit quominus subditi libere ac ultro aperire suum animum Superioribus valeant ad effectum ab illorum prudentia in dubiis ac anxietatibus consilium et directionem obtinendi pro virtutum acquisitione ac perfectionis progressu”; Kan. 530 § 2 KPK/1917; Kan. 630 § 5 KPK/1983.

<sup>99</sup> V. Fęccki, s. 82—83, 126—144, 198—202.

<sup>100</sup> J. R. Bar, J. Kałowski, s. 80—81.

<sup>101</sup> Kan. 628 § 3 KPK/1983.

— niestosowności zaistniałe w domu zakonnym, którym należy zapobiec na przyszłość<sup>102</sup>.

Niektórzy zakonodawcy oraz restauratorzy życia zakonnego opracowali nawet zestaw pytań, które należy zadawać postulantom, nowicjuszom oraz innym osobom formowanym przy okazji przeprowadzania z nimi rozmów dotyczących spraw zewnętrznych<sup>103</sup>.

#### 4. Troska o zapewnienie kierownictwa duchowego

Zarówno Kodeks Prawa Kanonicznego z 1917 r.<sup>104</sup>, jak i z 1983 roku<sup>105</sup> nakazują, by w każdym seminarium został wyznaczony kierownik duchowy, czyli ojciec duchowy, którego zadaniem będzie słuzenie alumnom w sprawach sumienia. „W każdym seminarium — czytamy w Kodeksie z 1983 r. — powinien być przynajmniej jeden kierownik duchowy z pozostawieniem jednak alumnom swobody udania się do innych kapłanów, wyznaczonych przez biskupa do tego zadania”<sup>106</sup>.

Zgodnie z wytycznymi Kodeksu z 1983 r. „Oprócz spowiedników zwyczajnych powinni regularnie przychodzić do seminarium także inni spowiednicy, a ponadto alumni powinni mieć zawsze możliwość udania się, z zachowaniem jednak seminaryjnej dyscypliny, do jakiegokolwiek spowiednika, w seminarium lub poza nim”<sup>107</sup>. Kodeks Prawa Kanonicznego z 1983 r. nakłada na przełożonych obowiązek zatroszczenia się o odpowiednich spowiedników, u których zakonnicy mogliby się spowiadać<sup>108</sup>.

Wskazania dotyczące formacji w instytucjach zakonnych, idąc za wytycznymi kościelnego prawa powszechnego w sprawie zapewnienia profesom możliwości korzystania z kierownictwa du-

<sup>102</sup> V. Fećki, s. 198—199 i cytowana tam literatura; *Konstytucje Kongregacji Pustelników Kamedułów Góry Koronnej*, Kraków-Bielany 1991, n. 214: „Do zadań Wizytatorów należy przede wszystkim rozpatrzyć:

- czy wśród pustelników panuje pokój i miłość;
- czy zachowuje się Konstytucje, Zwyczaje i dekrety kapitulne;
- czy liturgię odprawia się w sposób godny i należyty;
- czy istnieje atmosfera modlitwy i milczenia;
- czy pustelnicy wiernie wypełniają *Lectio Divina*;
- czy należyście zachowuje się klauzurę i separację od świata;
- czy zakonnicy otrzymują to, co potrzebne do życia;
- czy zachowuje się ubóstwo i czy wypełnia się obowiązek wspomaganie potrzebujących;

— czy nowicjusze i profesii czasowi otrzymują odpowiednią formację”.

<sup>103</sup> J. Matulewicz, *Ratio vitae exterioris, quam probandi et novitii magistro reddunt*, Instructions Congregationis Clericorum Regularium Marianorum sub titulo Immaculatae Conceptionis Beatissimae Virginis Mariae, Romae 1959, s. 240—243.

<sup>104</sup> Kan. 1358 KPK/1917.

<sup>105</sup> Kan. 239 § 1—2 KPK/1983.

<sup>106</sup> Kan. 239 § 2 KPK/1983.

<sup>107</sup> Kan. 240 § 1 KPK/1983.

<sup>108</sup> Kan. 630 § 2—3 KPK/1983.

chowego, postanowiły, co następuje: „Jednym z głównych zadań osób odpowiedzialnych za formację jest czuwanie nad tym, by nowicjusze oraz młode profeski mieli rzeczywiście zapewnioną pomoc kierownika duchowego”<sup>109</sup>.

O tym, jakie znaczenie omawianej powyżej kwestii nadaje Sto-lica Apostolska, świadczy również poniższy cytat ze *Wskazań*: „...zakonnicy powinni mieć możliwość korzystania — gdy chodzi o sprawy sumienia, i to niekoniecznie w ramach sakramentu — z pomocy osoby nazywanej zwykle kierownikiem lub doradcą duchowym”<sup>110</sup>.

Kongregacja Instytutów Życia Konsekwowanego i Stowarzyszeń Życia Apostolskiego przypominała jednak równocześnie, że „kierownictwo duchowe nie może być zastąpione środkami psychologiczno-pedagogicznymi” (podkr. J. K.) i winno być ono „sprawowane przez osoby zawsze dostępne, kompetentne i kwalifikowane”<sup>111</sup>. W innym miejscu *Wskazania* polecają: „Mistrzowie i mistrzynie nowicjatów winni wreszcie pamiętać, że same środki psychologiczno-pedagogiczne nie są w stanie zastąpić autentycznego kierownictwa duchowego”<sup>112</sup>. Cytowane stwierdzenie miało zapobiec na przyszłość nadużyciom polegającym na tym, że podczas różnego rodzaju zebrań, stosując psychoanalizę, psychiatrię, antropologię etc., doprowadzano do publicznego wyjawiania tajników sumienia, czego w sposób kategoryczny zabrania prawo kościelne<sup>113</sup>.

*Wskazania* — czerpiąc z wielowiekowych doświadczeń Kościoła katolickiego, który zawsze kładł nacisk na kierownictwo duchowe i sakrament pojednania w instytutach zakonnych — polecały formatorom „czuwać nad tym, by zakonnice i zakonnicy w ciągu całego swego życia mogli korzystać z pomocy kierowników czy doradców duchowych, zgodnie z pedagogią przyjętą niegdyś w okresie formacji początkowej oraz w sposób dostosowany do osiągniętej już przez zakonników dojrzałości i do okoliczności ich życia”<sup>114</sup>.

<sup>109</sup> *Wskazania dotyczące formacji w instytutach zakonnych*, n. 30.

<sup>110</sup> Tamże, n. 63.

<sup>111</sup> Tamże.

<sup>112</sup> Tamże, n. 52.

<sup>113</sup> *Scuola Pratica di Teologia e Diritto della Vita Consacrata, Commentario ai canoni 607—709. Gli Istituti religiosi*, Roma 1983—1986, s. 39—40: „... Si osservò che, invece del rendiconto di coscienza ai Superiori, oggi è frequente trovare l'imposizione di sedute con sicologi, sichiatri, antropologi, ecc. oppure di adunanze nelle quali si esige praticamente la manifestazione pubblica della propria coscienza; abusi da condannare e reprimere, applicando a tutte queste cose di divieto del canone”; Kan. 630 § 5 KPK/1983.

<sup>114</sup> *Wskazania dotyczące formacji w instytutach zakonnych*, n. 71; Ac. Fogliasso, G. Fernandes, Gabriel a S. M. Magdalena, M. Ghezzi, O. Marchetti, E. Valentini, *Ratio conscientiae et*

5. *Dostarczanie solidnych wiadomości z zakresu doktryny katolickiej oraz udzielanie praktycznych rad odpowiadających etapowi formacji, na którym znajdują się wychowankowie*<sup>115</sup>.

Każdy wychowawca osób zakonnych powinien wykonywać swoje obowiązki w łączności z Kościołem i dla niego. Z tej racji formatorzy zakonni w spełnianiu powierzonych im zadań hierarchicznie i organicznie zależą od widzialnej głowy Kościoła, tj. papieża<sup>116</sup>. Czynności podejmowane przez nich przynależą do służby Chrystusa i dlatego winny być spełniane w duchu i według myśli założycieli<sup>117</sup>. Do obowiązków wychowawców należy więc podawanie nauki zgodnej z wytycznymi Kościoła katolickiego. Omawiane *Wskazania* opierają się w tej materii na zaleceniach Soboru Watykańskiego II<sup>118</sup>.

W rozdziale II *Wskazań*, zatytułowanym *Wspólne aspekty wszystkich etapów formacji do życia zakonnego*, w punkcie *Kościół i poczucie Kościoła* czytamy, że „życie zakonne jest w specjalny sposób związane z tajemnicą Kościoła. Należy do jego życia i do jego świętości. Stanowi szczególnie sposób uczestnictwa w ‘sakramentalnej’ naturze Ludu Bożego”. Całkowite oddanie się Bogu „łączy (zakonnika — J.K.) z Kościołem i jego misterium w sposób szczególnie, pobudzając go do niepodzielnego poświęcenia swej działalności na rzecz całego Ciała”. A Kościół, poprzez swoich Pasterzy, „nie tylko swym zatwierdzeniem podnosi profesję zakonną do godności stanu kanonicznego, ale także poprzez swoją działalność liturgiczną ukazuje ją jako stan poświęcony Bogu”<sup>119</sup>. Nieco dalej *Wskazania* uzupełniają: „Z tego powodu zadanie formacji nie może być wypełniane bez łączności z Kościołem, którego zakonnicy są synami, i bez ich synowskiego posłuszeństwa wobec Pasterzy”<sup>120</sup>.

*directio spiritualis in statibus perfectionis*, Acta et documenta Congressus Generalis de Statibus Perfectionis, vol. II, Romae 1952, s. 672—714.

<sup>115</sup> *Wskazania dotyczące formacji w instytucjach zakonnych*, n. 30.

<sup>116</sup> A. Langlais, *Qua ratione e quibus industriis provideri potest formationi et institutioni, Directorum Spiritualium, Praefectorum seu Magistrorum spiritus aliorumque qui educationi et regimini alumnorum praesunt*, Acta et documenta Congressus Generalis de Statibus Perfectionis, vol. II, s. 761.

<sup>117</sup> Dekret o przystosowanej odnowie życia zakonnego *Perfectae caritatis*, n. 2 b; P a w e ł VI, Adhortacja apostolska *Evangelica testificatio*, 29 czerwca 1971, n. 11, Charyzmat życia zakonnego, s. 237; Kan. 578 KPK/1983.

<sup>118</sup> Konstytucja dogmatyczna o Kościele *Lumen gentium*, n. 43—47; Kongregacja Nauczania Katolickiego, *Formacja teologiczna przyszłych kapłanów*, 22 lutego 1976, P a w e ł VI, Kapłaństwo dzisiaj, Poznań-Warszawa 1978, s. 391—392.

<sup>119</sup> *Wskazania dotyczące formacji w instytucjach zakonnych*, n. 21.

<sup>120</sup> Tamże, n. 23.



Dostarczanie solidnych wiadomości z zakresu doktryny oznacza, że powinny to być informacje pewne, zaaprobowane przez Kościół, przekazane przez Założyciela oraz tradycję instytutu<sup>121</sup>. Wykładanie doktryn wątpliwej jakości powoduje osłabienie organizmu, jakim jest instytut. Dlatego trzeba się uczyć od historii, która potwierdza, że instytuty zakonne tylko wtedy były silne, gdy ich członków karmiono czystą nauką i trwali oni przy Kościele, czuli nie tylko „z Kościołem”, ale i „w Kościele”<sup>122</sup>.

Mówiąc o przekazywaniu wychowankom czystej nauki katolickiej, *Wskazania* przypominają, że „ze względu na szacunek dla osoby ludzkiej nie można przedwcześnie wprowadzać zakonników w wybitnie krytyczne ujęcie zagadnień, jeśli nie są jeszcze dostatecznie przygotowani, by je przyjąć”<sup>123</sup>.

6. *Kontrola i sukcesywna ocena przebytej drogi oraz ocena, czy wezwany jest zdolny sprostać wymaganiom stawianym przez Kościół i instytut zakonny*<sup>124</sup>.

W historii życia zakonnego istniał zwyczaj — później uregulowany wytycznymi prawnymi — składania przez wychowawców i inne osoby odpowiedzialne za formację sprawozdań o przygotowujących się do wstąpienia do nowicjatu, nowicjuszach, składających profesję oraz przyjmujących święcenia, a także o studiujących. Na mocy zarządzeń zamieszczonych w dekrete Kongregacji Zakonów *Regulari disciplinae* z 25 stycznia 1848 r.<sup>125</sup> zobowiązano mistrza nowicjatu do przekazywania prowincjałowi co trzy miesiące pisemnego sprawozdania o każdym z nowicjuszy<sup>126</sup>. W dekrete tym ustalono sposób składania relacji. I tak między innymi mistrz nowicjatu miał obowiązek przedstawić prowincjałowi i trzem egzaminatorom wyznaczonym przez tegoż prowincjała takie sprawy jak wolność (*libertas*), powołanie, zdatność nowicjusza do stanu zakonnego oraz wypowiedzieć się, czy sam wobec Boga uważa, że można nowicjusza dopuścić do złożenia ślubów zakonnych etc.<sup>127</sup>

<sup>121</sup> *Formacja teologiczna przyszłych kapłanów*, 2 lutego 1976, s. 391—392; *Wskazania dotyczące formacji w instytutach zakonnych*, n. 61—62.

<sup>122</sup> *Wskazania dotyczące formacji w instytutach zakonnych*, n. 24.

<sup>123</sup> Tamże, n. 61.

<sup>124</sup> Tamże, n. 30.

<sup>125</sup> S. C. super Statu Regularium, decr. *Regulari disciplinae*, 25 ian. 1848, *Codicis Iuris Canonici fontes*, vol. VI, n. 4376.

<sup>126</sup> Tamże, pars secunda decreti, II.

<sup>127</sup> Tamże, IV: „Huiusmodi relationem Provincialis tribus saltem Examinatoribus Provincialibus communicet; et conducto die convocet praefatos Examinatores et Novitiorum magistrum. et praestito ab omnibus superius enunciato iuramento, Magister Novitiorum referat de Novitii agendi ratione in Novitiatu servata, de eius libertate vocatione et idoneitate ad statum religiosum, et declaret, utrum ipse in Domino existimet novitium ad professionem tuto admitti posse...”

Kodeks Prawa Kanonicznego z 1917 r. z kolei nałożył na mistrzów nowicjuszy obowiązek przesyłania kapitule lub przełożonym wyższym, zgodnie z postanowieniami konstytucji, relacji o każdym z nowicjuszy<sup>128</sup>.

Należy zaznaczyć, że odpowiedzialni za formację mają zgodnie z prawem obowiązek — i to poważny — składać prawdziwe relacje o kandydatach lub innych osobach, przemilczanie wad lub przyzykanie oczu na pewne niestosowności może bowiem wyrządzić szkodę zarówno osobie zainteresowanej, jak i instytutowi. Wiadomo z doświadczenia, ile szkody wyrządza pobłażliwość albo przesadna ufność w to, że braki zostaną uzupełnione przez łaskę Bożą.

Dokumenty Kościoła katolickiego dotyczące dopuszczania zakonników do ślubów oraz święceń nakładają na przełożonych oraz formatorów obowiązek dostarczania dokładnych informacji o kandydatach<sup>129</sup>. Wymagania te dotyczą takich kwestii, jak dojrzałość, sfera uczuciowa, zdolności intelektualne, zdolność do prowadzenia życia wspólnego, ewentualne obciążenie chorobami dziedzicznymi, gotowość do ponoszenia ciężarów życia zakonnego wpływających ze złożonej profesji zakonnej etc.<sup>130</sup>

#### 7. Współpraca.

Wychowawcy mają obowiązek nie tylko całkowicie oddać się do dyspozycji formowanych, lecz muszą również zorganizować współpracę między osobami odpowiedzialnymi za poszczególne stopnie formacji. Konieczność taka podyktowana została doświadczeniem, które wykazało i wykazuje, że w procesie formacji musi być zachowana jednolitość oraz ciągłość i to już od pierwszego

<sup>128</sup> Kan. 563 KPK/1917.

<sup>129</sup> *Instructio de candidatis ad statum perfectionis et ad sacros ordines sedulo deligendis et instituendis*, 2 februarii 1961; E. Fabregat, *De necessitudine inter novitios eorumque magistrum et professos ac superiores*, w: *De institutione ad vitam religiosam ducendam iuxta instructionem Renovationis causam*, Roma 1969, s. 171.

<sup>130</sup> *Instructio de candidatis ad statum perfectionis et ad sacros ordines sedulo deligendis et instituendis: Ratio fundamentalis institutionis sacerdotalis*, 6 stycznia 1970, n. 4831—4833 (39): „Odpowiednia formacja alumnów domaga się nie tylko roztropnej selekcji, lecz także dokładnego zbadania każdego w czasie studiów, dokonywanego przez zasięgnięcie zdania biegłych, aby w sposób pewny przekonać się o woli Bożej co do powołania. W tym szczerym badaniu woli Bożej trzeba chętnie poszukiwać współpracy samych badanych kandydatów w celu szybszego i bardziej pewnego osiągnięcia przez nich duchowego dobra. W tym aspekcie należy wziąć pod uwagę przymioty ludzkie i moralne młodzieńców... przymioty duchowe... oraz intelektualne... aby można było osądzić, czy są zdolni lub nie do podjęcia kapłańskiej posługi. Jednocześnie przy pomocy biegłych lekarzy i psychologów należy z zasady zřadać zdrowie fizyczne i psychiczne kandydatów, uwzględniając również rodzinne obciążenia dziedziczne”.

zatknięcia się przyszłego zakonnika z instytutem i jego członkami. Dlatego też zarówno założyciele instytutów zakonnych, jak i przewodawcy Kościoła powszechnego zawsze stali na stanowisku, że formowaniu powinny się oddawać wyłącznie osoby specjalnie do tego wyznaczone<sup>131</sup>. Wytyczne owe nic nie straciły na swojej aktualności i z tej racji obowiązują w dalszym ciągu.

*Wskazania dotyczące formacji w instytutach zakonnych* żądają współpracy wychowawców w zakresie formacji, postanawiając w tej materii, by w przypadkach, gdy istnieje jakiś zespół osób oddanych formacji, współpracowały one ze sobą, mając świadomość wspólnej odpowiedzialności<sup>132</sup>. Wydając taką dyspozycję, *Wskazania* powołują się na dekret Soboru Watykańskiego II o formacji kapłańskiej *Optatam totius*<sup>133</sup>. Ponadto czytamy w dokumencie: „Dzieło formacji jako całość jest owocem współpracy pomiędzy osobami odpowiedzialnymi za formację i ich wychowanymi. Co prawda, znaczna część odpowiedzialności spoczywa na samym wychowawcu, lecz zawsze w kontekście określonej tradycji instytutu, której świadkami i bezpośrednimi przekazicielami są osoby odpowiedzialne za formację”<sup>134</sup>.

### Zakończenie

Verba docent, exempla trahunt — słowa uczą, przykłady pociągają, głosi przysłowie rzymskie. W każdej społeczności nauczanie i wychowywanie odbywa się nie tylko poprzez przekazywanie teorii, ale również ukazywanie pewnych wzorców osobowych. W instytutach życia konsekrowanego oraz stowarzyszeniach życia apostołskiego takimi wzorami i przewodnikami są przełożeni, a także wyznaczeni przez nich wychowawcy. Od tych ostatnich, tj. od wychowawców, zależy w znacznej mierze, czy zakonnicy zostaną dobrze przygotowani do wypełniania swojego powołania.

Ze względu na znaczenie instytutów życia konsekrowanego i stowarzyszeń życia apostołskiego w prowadzeniu ewangelizacji i wielorakich dzieł dla dobra Kościoła rola wychowawców jest niezastąpiona. Od nich, ich przygotowania, przymiotów, zaangażowania, umiłowania instytutu etc. zależy, czy życie zakonne bę-

<sup>131</sup> Święty Benedykt, *Reguła*, rozdz. 58; *Cum ad regularem*; Kan. 239 § 1—3 KPK/1983; Kan. 650 § 1—2.

<sup>132</sup> *Wskazania dotyczące formacji w instytutach zakonnych*, n. 32.

<sup>133</sup> Dekret o formacji kapłańskiej *Optatam totius*, n. 5: „Przełożeni i profesorowie niech sobie dobrze uświadomią, jak bardzo od ich sposobu myślenia i postępowania zależy rezultat formacji alumnów. Niech pod kierownictwem rektora zwiążą się najściślejszą wspólnotą ducha i działania, a między sobą i wraz z alumnami niech tworzą taką rodzinę, która by odpowiadała modlitwie Chrystusa „aby byli jedno” (por. J 17, 11) i podtrzymywała wśród alumnów radość z własnego powołania”.

<sup>134</sup> *Wskazania dotyczące formacji w instytutach zakonnych*, n. 32.

dzie pociągało i czy będzie odpowiadało nowym zadaniom, przed którymi stają Kościół i społeczeństwa. Instytuty zakonne — czego nie potrzeba dowodzić — o ile chcą zachować swoją tożsamość (*identitatem*), muszą dokonywać ustawicznego *aggiornamento*, a do tego w znacznej mierze przyczyniają się formatorzy.

Dlatego też dokumenty Kościoła katolickiego oraz prawodawstwo własne poszczególnych instytutów zakonnych — jak to wykazano w artykule — żądają od wychowawców nie tylko wiedzy z zakresu psychologii czy pedagogiki, chociaż jest ona konieczna, lecz przede wszystkim znajomości doktryny chrześcijańskiej, duchowości, charakteru, natury swego instytutu etc. Z tej racji na wychowawcach ciąży obowiązek zgłębiania odpowiednich źródeł. Muszą się oni również odznaczać pewnymi przymiotami, które zostały omówione w artykule. Zwrócono w nim także uwagę na obowiązki ciężące na formatorach.

#### **RUOLO E L'INCARICHI DELLE PERSONE RESPONSABILI DELLA FORMAZIONE RELIGIOSA**

In questo articolo l'autore ha analizzato molto importante e sempre attuale problema che si riferisce al ruolo dei formatori. L'articolo include l'analisi dei seguenti quesiti: la necessità di nominare da parte dei superiori religiosi dei formatori qualificati e responsabili della formazione a tutte le tappe della vita religiosa; qualità e condizioni richieste dai formatori e infine, l'autore ha sottolineato gli obblighi comuni a tutti formatori.